

Piotr Nazarewicz

Indos własnościowy pełny jako podstawowy rodzaj indosu wekslowego

---

Palestra 41/7-8(475-476), 24-36

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Indos własnościowy pełny jako podstawowy rodzaj indosu wekslowego

I. Uwagi wstępne

Papiery wartościowe na zlecenie można przenieść przez indos, który jest instytucją wyrosłą na gruncie prawa wekslowego. Potrzeby obrotu wekslowego wykształciły w toku rozwoju odrębne od znanych prawu cywilnemu formy obiegu wekslowego.

Instytucja ta powstała na przełomie XVI i XVII wieku z klauzuli „na zlecenie”. Klauzula ta, która była umieszczana na wekslu umożliwiała jego posiadaczowi przeniesienie weksla na dowolną osobę. Wyłączona została tym samym konieczność uciekania się do pośrednictwa bankierów. Przed pojawieniem się instytucji indosu weksle przechodziły bowiem na jarmarkach jedynie z rąk do rąk bankierów. Z biegiem czasu klauzula „na zlecenie” stała się dorozumianym składnikiem weksla. W związku z tym mógł on zostać przeniesiony przez indos, chociażby nie był wyraźnie wystawiony „na zlecenie”. Można zatem stwierdzić, że indos przyczynił się do rozkwitu obrotu wekslowego¹. Indos wekslowy jest szczegółowo uregulowany przez ustawę z 28 kwietnia 1936 r. Prawo wekslowe². Z tego prawa instytucja ta została przejęta na

grunt innych przepisów dotyczących papierów wartościowych. Podstawowym rodzajem indosu wekslowego jest indos własnościowy pełny (imienny).

Wyraz „indos” pochodzi z łacińskich słów „in dosso” – na grzbiecie. Indos jest bowiem zazwyczaj umieszczany na odwrotnej stronie weksla. Indos określa się również jako „żyro” z włoskiego „giro” – koło, obrót.

Definicja indosu jest zamieszczona w art. 921⁹ § 2 k.c. Zgodnie z tym przepisem indos jest pisemnym oświadczeniem umieszczonym na papierze wartościowym na zlecenie i zawierającym co najmniej podpis zbywcy, oznaczającym przeniesienie praw na inną osobę. Prawo wekslowe nie zawiera definicji indosu. Można jednak stwierdzić, że indos własnościowy zupełny (imienny) jest pisemnym oświadczeniem o przeniesieniu praw wekslowych, umieszczonym na wekslu lub przedłużku i zawierającym podpis indosanta oraz określenie osoby indosatariusza. Można zatem powiedzieć, że chodzi tu o formalny akt pisemny, jakim jest wzmianka umieszczona na określonym miejscu³. W wyniku wydania dokumentu zaopatrzonego w indos dochodzi do przeniesienia praw

z weksla z jednej osoby (indosanta) na drugą (indosatariusza), przy jednoczesnym przyjęciu na siebie przez indosanta odpowiedzialności wekslowej. Należy jednocześnie zaznaczyć, że indos własnościowy może mieć także formę indosu na okaziciela (art. 12 ust. 2 pr. weksl.) lub indosu in blanco (niezpełnego – art. 13 ust. 2 pr. weksl.).

II. Funkcje indosu

Indos własnościowy spełnia wiele funkcji. Podstawową jest funkcja obiegowa (przenośna). Zgodnie bowiem z art. 11 ust. 1 pr. weksl. każdy weksel można przenieść przez indos, chociażby nie był wyraźnie wystawiony na zlecenie. Wyjątek od tej zasady występuje jedynie przy wekslach imiennych (recta-wekslach), które zawierają napisaną przez wystawcę klauzulę „na zlecenie”. Weksel taki można przenieść jedynie w formie i ze skutkami zwykłego przelewu (art. 11 ust. 2 pr. weksl.). Według art. 14 ust. 1 pr. weksl. indos przenosi wszystkie prawa z weksla. Przepis ten należy rozumieć w ten sposób, że indos stwarza wszystkie prawa z weksla niezależnie od zakresu uprawnień służących indosantowi. Indos zatem przenosi na indosatariusza wprost z weksla wszystkie prawa wekslowe, jakie wynikają z treści tego dokumentu⁴. Indosatariusz nabywa prawa do dłużnika nie w tym rozmiarze, w jakim służyły indosantowi, lecz w takim, jaki wynika z treści weksla. Jest to wyjątek od zasady, że nikt nie może przenieść na drugiego więcej praw, aniżeli sam posiada (*nemo plus iuris in alium transferre potest, quam ipse habet*). Na podstawie skutecznie dokonanego indosu indosatariusz staje się właś-

cicielem dokumentu wekslowego oraz wierzycielem inkorporowanej w nim wierzytelności wekslowej.

W doktrynie występuje spór co do tego, czy nabycie praw z weksla przeniesionego przez indos następuje w sposób pierwotny, czy też pochodny. Większość przedstawicieli nauki prawa uznała, że jest to nabycie pierwotne. Wskutek bowiem indosu prawa wekslowe w rozmiarze wynikającym z weksla powstają na korzyść indosatariusza, a jego stosunek do dłużników zawiązuje się bezpośrednio między nim a tymi dłużnikami⁵. Zwolennikiem pochodnego nabycia praw wekslowych jest natomiast A. Szpunar, który twierdzi, że indosant jest jednak poprzednikiem indosatariusza. Wskazuje również na to, że nie zawiązuje się nowy stosunek prawny bezpośrednio między indosantem a dłużnikami wekslowymi⁶. Należy uznać, że nabycie praw wekslowych przez indos jest jednak nabyciem pierwotnym, gdyż przeciwko koncepcji nabycia pochodnego przemawia przepis art. 16 ust. 2 pr. weksl. Podstawy do takiego wniosku daje również art. 17 pr. weksl.

Z art. 14 ust. 1 pr. weksl. wynika, że indos przenosi jedynie prawa z weksla. Cywilnoprawne roszczenie np. wystawcy do akceptowania nie przechodzi przez indos. Nie następuje także przeniesienie przysługujących indosantowi cywilnoprawnych zabezpieczeń, a więc np. poręczenia, które zostało udzielone w osobnym dokumencie.

Obieg wekslowy jest realizowany przez wielokrotne przenoszenie weksla za pomocą indosu. Ułatwia to operacje handlowe i kredytowe oraz wzajemne rozliczenia dokonywane między podmiotami gospodarczymi. Posiadacz weks-

sła może czekać aż nastąpi termin płatności weksla i przedstawić go do zapłaty wystawcy weksla własnego (akceptantowi weksla trasowanego). Przed upływem tego terminu może on jednak przenieść weksel za pomocą indosu na zaspokojenie lub zabezpieczenie własnego długu na swego wierzyciela, który jako nowy wierzyciel może go dalej indosować. Należy zaznaczyć, że obieg wekslowy w pełnym zakresie jest realizowany w warunkach gospodarki kapitalistycznej.

Indos spełnia także funkcję gwarancyjną, która jest związana z odpowiedzialnością indosanta za przyjęcie i zapłatę weksla (art. 15 ust. 1 pr. weksl.). Indosant odpowiada nie tylko wobec swojego indosatariusza, ale także względem wszystkich późniejszych posiadaczy weksla. Każdy indos w zasadzie powoduje włączenie do kręgu osób zobowiązanych z weksla nowego dłużnika wekslowego. Zobowiązanie to ma charakter niezależny od zobowiązań innych dłużników wekslowych (art. 7 pr. weksl.). W przypadku nie przyjęcia weksla lub braku zapłaty jego posiadacz może pozwać wszystkich indosantów łącznie lub każdego z nich z osobna o całość lub część długu wekslowego. Wartość weksla jest zatem tym większa, im więcej jest na nim indosów. Większa liczba tych dłużników zwiększa bowiem prawdopodobieństwo uzyskania przez wierzyciela należności wekslowej⁷.

Indos spełnia również funkcję legitymacyjną, która wynika z art. 16 ust. 1 pr. weksl. Wierzyciel wekslowy może wykonywać swoje uprawnienia na podstawie przepisów prawa wekslowego tylko wówczas, gdy przysługuje mu legitymacja formalna. Według art. 16 ust. 1 pr.

weksl. za prawnego posiadacza uważany jest ten, kto ma weksel i wykaże swe prawo nieprzerwanym szeregiem indosów, chociażby ostatni był *in blanco*. W tym przypadku posiadacz weksla nie musi udowadniać swych uprawnień. Legitymacja formalna działa także na korzyść dłużnika wekslowego. Zwolni się on bowiem ze zobowiązania, jeżeli zapłaci sumę wekslową osobie, której przysługuje legitymacja formalna (art. 40 ust. 3 pr. weksl.).

III. Prawna natura indosu

Zagadnienie prawnej natury indosu jest w nauce prawa bardzo kontrowersyjne. Problematyka ta łączy się bowiem z prowadzonymi w doktrynie sporami na temat istoty samego zobowiązania wekslowego. Sformułowano na ten temat wiele różnych teorii. Według teorii umownej zobowiązanie wekslowe powstaje w wyniku zawarcia umowy między dłużnikiem a wierzycielem, na podstawie której dochodzi do wręczenia weksla. Zgodnie z teorią kreacyjną zobowiązanie wekslowe powstaje przez samo podpisanie weksla. Natomiast według teorii emisyjnej powyższe zobowiązanie powstaje dopiero z momentem emisji weksla, a więc z chwilą, gdy zgodnie z wolą osoby na nim podpisanej wyjdzie z jej rąk. Teoria dobrej wiary łączy natomiast skutki prawne z nabyciem dokumentu w dobrej wierze. Według teorii kreacyjnej, emisyjnej oraz dobrej wiary źródłem powstania zobowiązania wekslowego jest jednostronna czynność prawna.

Wydaje się, że z uwagi na pewność obrotu należy raczej przyjąć teorię umowną⁸. W przypadku, gdy umowa nie była ważna lub nie istniała, to teoria umowna

musi być zmodyfikowana przez teorię pozoru prawnego. W tym przypadku indosant będzie odpowiadał za samo wytworzenie pozoru prawa przy indosowaniu weksla, jako papieru wartościowego przeznaczonego do obiegu. W tym wypadku zobowiązanie wekslowe indosanta powstanie już w momencie podpisania przez niego weksla. Teoria pozoru prawnego w wyjątkowej sytuacji chroni nabywcę weksla w dobrej wierze. Powyższa teoria będzie miała np. zastosowanie wówczas, gdy określona osoba zgubiła weksel z indosem *in blanco*, a jego znalazca zbył go na rzecz indosatariusza w dobrej wierze. W stosunku do tego indosatariusza bezskutecznie będzie zarzut, że nie została zawarta umowa przenosząca posiadanie weksla⁹. Za teorią umowną opowiedział się także Sąd Najwyższy w uzasadnieniu do uchwały składu siedmiu sędziów z 29 czerwca 1995 r., III CZP 66/95¹⁰.

Do przeniesienia wierzytelności wekslowej potrzebne jest zatem zawarcie umowy między indosantem i indosatariuszem, w której dochodzi do wręczenia dokumentu wekslowego. Sam pisemny akt dokonany w formie indosu nie stanowi podstawy i przyczyny zobowiązania wekslowego. Zobowiązanie to nie wynika bowiem z samego podpisu. Indos powoduje jedynie możliwość nabycia wierzytelności przez indosatariusza. Staje się on podstawą jej nabycia dopiero wówczas, gdy weksel znajdzie się w jego ręku. Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 5 grudnia 1928 r., Rw. II 2561/28 jednoznacznie stwierdził, że do przeniesienia weksla na inną osobę nie wystarczy samo zamieszczenie na nim indosu, lecz potrzebne jest także oddanie weksla wierzycielowi, gdyż nikt bez nabycia

weksla nie może stać się wierzycielem wekslowym¹¹.

Indosatariusz nabywa zatem wierzytelność wekslową na podstawie czynności prawnej, której istotnym elementem jest indos. Jego natura prawna jest zatem złożona. Odpowiedniej treści wzmianka zamieszczona na wekslu lub przedłużku stanowi konieczny składnik czynności prawnej, która dochodzi do skutku między indosantem a indosatariuszem. Do czynności tej będą miały zastosowanie ogólne zasady prawa cywilnego dotyczące umów. Powyższa czynność prawna ma charakter abstrakcyjny (oderwany) i niezależny do stosunków prawnych zachodzących między stronami¹².

Przyczyna prawna indosu może być różna (*causa cavendi, solvendi, donandi*). Indosu można bowiem dokonać celem zabezpieczenia dotychczasowego zobowiązania. W tym przypadku powstaje abstrakcyjne zobowiązanie wekslowe, które trwa do chwili wykupienia weksla. Celem indosu może być również umorzenie zobowiązania cywilnoprawnego wynikającego np. z tytułu umowy sprzedaży. Można także indosować weksel w celu dokonania na rzecz indosatariusza przysporzenia w postaci darowizny.

Wadliwość przyczyny prawnej nie ma wpływu na ważność samego indosu jako czynności abstrakcyjnej. Indosatariusz uzyskuje prawo do wierzytelności wekslowej w sposób niezależny i oderwany od stosunków łączących jego indosanta z wystawcą i poprzednimi indosantami. Dzięki temu indosatariusz jest chroniony przed zarzutami dłużnika (indosanta) opartymi na jego osobistych stosunkach z wystawcą lub poprzednimi posiadaczami, chyba że nabywając weksel działał

świadomie na szkodę dłużnika (art. 17 pr. weksl.). Abstrakcyjność indosu ma zatem szczególny wpływ na zarzuty przysługujące dłużnikowi wekslowemu¹³.

Art. 17 pr. weksl. w zasadzie wyłącza możliwość skutecznego podniesienia przez dłużnika względem legitymowanego formalnie indosatariusza zarzutów opartych na jego stosunkach osobistych z wystawcą lub poprzednimi posiadaczami weksla (zarzutów subiektywnych). Celem powyższego ograniczenia jest ułatwienie obiegu weksla. Zasadę wynikającą z tego przepisu można rozważyć na następującym przykładzie: Wystawcą weksla własnego jest osoba A. Remitentem i pierwszym indosantem jest B, a kolejnymi indosantami są: C, D, E i F. Osoba F jako ostatni posiadacz dochodzi swych praw z weksla. Stosunki osobiste zachodzą jedynie między E i F. E może więc podnieść wobec F zarzuty wynikające z tych stosunków. Osoby A, B, C i D nie mogą natomiast w zasadzie przeciwstawić F zarzutów przysługujących im względem poprzednich posiadaczy, a zatem np. D nie może bronić się zarzutami przysługującymi mu wobec E. Przepis art. 17 *in fine* pr. weksl. wprowadza wyjątek od omówionej wyżej zasady. Na jego podstawie dłużnik może podnieść wobec posiadacza weksla zarzuty oparte na jego stosunkach osobistych z posiadaczami poprzednimi lub wystawcą, jeżeli posiadacz ten nabywając weksel działał świadomie na szkodę dłużnika. Nawiązując do wskazanego wyżej przykładu sytuacja przewidziana w art. 17 *in fine* pr. weksl. może wystąpić, jeżeli np. osoba D indosowała na E weksel celem zapłaty ceny kupionych od niej towarów, które następnie okazały

się wadliwe. Osoba E indosuje z kolei weksel na F, która wie o powyższych okolicznościach i nabywa świadomie weksel w tym celu, aby pozbawić D zarzutów osobistych wobec E. W przypadku bowiem, gdyby osoba E dochodziła przeciwko D należności z tego weksla, to D mogłaby podnieść wynikający ze stosunku podstawowego zarzut wadliwości świadczenia wzajemnego. W zasadzie takiego zarzutu nie mogłaby podnieść przeciwko F, który nabył weksel przez indos, gdyż dłużnik nie może zasłaniać się zarzutami opartymi na swych stosunkach osobistych z poprzednimi posiadaczami weksla¹⁴.

Z uwagi jednak na końcową treść art. 17 pr. weksl. osoba D wyjątkowo będzie mogła ponieść powyższy zarzut przeciwko F. W tym wypadku dłużnik (D) musi jednak udowodnić okoliczności faktyczne uzasadniające twierdzenie, że indosatariusz F nabywając przez indos weksel od E działał świadomie na jego szkodę. Zarzuty obiektywne, a więc nie wynikające ze stosunków osobistych, można przeciwstawić każdemu wierzycielowi (np. zarzut sfałszowania podpisu indosanta, braku zdolności do czynności wekslowych, braku formy weksla itp.).

IV. Indosant i indosatariusz

Indosantem nazywa się osoba, która przenosi weksel przez indos na inną osobę. Pierwszy indos musi pochodzić od remitenta. Indosatariuszem jest natomiast ten, kto przez indos nabywa prawa wekslowe. Może to być osoba biorąca już udział w stosunku wekslowym, a więc: akceptant, wystawca, poręczyciel, poprzedni indosant oraz każda inna osoba pozostająca poza tym stosunkiem.

Weksel może być indosowany na trasata bez względu na to czy weksel przyjął, czy też nie (art. 11 ust. 3 pr. weksl.). W przypadku, gdy osoba odpowiadająca już wekslowo z określonego weksla nabyła ten weksel na podstawie indosu, to mamy wówczas do czynienia z tzw. indosem zwrotnym. Indos na rzecz trasata po terminie płatności weksla ma jedynie znaczenie pokwitowania zapłaty. Indosant i indosatariusz muszą posiadać zdolność wekslową, która oznacza zdolność do bycia podmiotem zobowiązań i praw wekslowych. Pokrywa się ona ze zdolnością prawną prawa cywilnego. Musi im także przysługiwać zdolność do czynności wekslowych, a więc zdolność do zaciągania zobowiązań i nabywania praw wekslowych przez własne działanie. Odpowiada ona zdolności do czynności prawnych prawa cywilnego.

Indosantem lub indosatariuszem nie może być spółka cywilna. Zgodnie bowiem z orzeczeniem Sądu Najwyższego z 31 marca 1993 r., III CZP 176/92 spółka ta nie ma zdolności wekslowej¹⁵. Nie przysługuje jej więc także zdolność do czynności wekslowych. Należy zatem stwierdzić, że spółka cywilna nie może być podmiotem zobowiązań i praw wekslowych. Tylko jej wspólnicy mogą występować w obrocie wekslowym. W celu uniknięcia wszelkich wątpliwości w indosie należy zaznaczyć, że określone osoby indosują weksel jako wspólnicy spółki cywilnej.

Według orzeczenia Sądu Najwyższego z 23 kwietnia 1993 r., III CZP 7/93 zdolności wekslowej nie posiada także przedsiębiorstwo zagraniczne działające na podstawie ustawy z 6 lipca 1982 r. o zasadach prowadzenia na terytorium PRL działalności gospodarczej w zakre-

sie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne¹⁶. Indosantem lub indosatariuszem może być więc wyłącznie właściciel tego przedsiębiorstwa, a więc określona osoba fizyczna lub prawna.

V. Forma i treść indosu

1. Miejsce indosu

Indos powinien być napisany na samym wekslu lub na przedłużku, a więc na złączonej z nim w sposób trwały dodatkowej karcie i podpisany przez indosanta (art. 13 ust. 1 pr. weksl.). Zgodnie z art. 67 ust. 3 pr. weksl. indosy można umieszczać także na odpisie weksla w ten sam sposób i z tymi samymi skutkami, jak na oryginale. W przypadku, gdy po ostatnim indosie umieszczonym przed sporządzeniem odpisu oryginał zawiera wzmiankę „odtąd indos ważny tylko na odpisie” lub inne równoznaczne oświadczenie, to późniejszy indos na oryginale będzie nieważny (art. 68 ust. 3 pr. weksl.). Oświadczenie o przeniesieniu weksla, choćby w formie i o treści indosu umieszczone w osobnym dokumencie nie jest indosem¹⁷. Taki dokument mógłby być ewentualnie uznany za dowód przelewu wierzytelności wekslowej według powszechnego prawa cywilnego.

Indos własnościowy pełny może zostać skutecznie zamieszczony zarówno na przedniej stronie weksla, jak i na jego stronie odwrotnej (*in dosso*). Zgodnie jednak z praktyką obrotu wekslowego indosy najczęściej są umieszczane na odwrotnej stronie weksla. Jedynie indos *in blanco* ograniczający się do samego podpisu indosanta musi znajdować się na grzbiecie weksla.

2. Oświadczenie o przeniesieniu praw wekslowych

W przypadku indosu pełnego indos musi przede wszystkim zawierać oświadczenie indosanta o przeniesieniu praw wekslowych, które zazwyczaj przybiera formę: „Ustępuję na zlecenie...” lub „Za mnie na zlecenie...” oraz nazwisko (nazwę) indosatariusza. Indos może również wskazywać imię indosatariusza. Jest to celowe, gdyż usuwa wątpliwości co do identyfikacji tej osoby, np. „Ustępuję na zlecenie Jana Nowaka”.

Oświadczenie o przeniesieniu praw wekslowych musi być bezwarunkowe (art. 12 ust. 1 zd. 1 pr. weksl.). Indos, który zawiera określone warunki będzie jednak ważny. Wszelkie zastrzeżenia, a więc dodanie również terminu, od którego uzależniono skuteczność indosu, nie wywołują żadnych skutków prawnych. Zgodnie bowiem z treścią przepisu art. 12 ust. 1 zd. 2 pr. weksl. warunki, od których uzależniono indos uważa się za nie napisane. Przepis ten nie dotyczy oczywiście klauzul, które na podstawie szczególnych przepisów prawa wekslowego mogą być skutecznie zamieszczone w treści indosu (np. art. 15 ust. 1 pr. weksl.).

Nieważny jest natomiast indos częściowy, a więc taki, który przenosi na indosatariusza jedynie część wierzytelności wekslowej (art. 12 ust. 2 pr. weksl.). Wierzytelność ta nie może bowiem ulec podziałowi między indosanta a indosatariusza. Zaznaczenie zatem w treści indosu, że dotyczy on jedynie pewnej części sumy wekslowej powoduje jego nieważność. Nieważny będzie także indos, który część sumy wekslowej przenosi na jednego indosatariusza, a część na drugiego. Indosant może nato-

miast skutecznie przenieść całą wierzytelność na kilku indosatariuszy łącznie, np. „Ustępuję na zlecenie Jana Nowaka i Marka Kowalskiego”. Staną się oni wówczas wierzycielami solidarnymi (art. 367 § 1 k.c.)¹⁸.

3. Podpis indosanta

Koniecznym elementem każdego indosu jest własnoręczny podpis indosanta zamieszczony bezpośrednio pod oświadczeniem o przeniesieniu praw wekslowych. Powyższego warunku nie spełnia podpis maszynowy lub odcisnięty pieczęcią. Indosant, który twierdzi, że jego podpis został sfałszowany musi ten fakt udowodnić (art. 253 k.p.c.). Zgodnie z art. 75 pr. weksl. za nie umiejącego lub nie mogącego pisać podpis może złożyć na wekslu inna osoba. Jej podpis powinien być jednak uwierzytelniony przez notariusza lub władzę gminną z zaznaczeniem, że osoba ta podpisała się na życzenie nie umiejącego lub nie mogącego pisać. Uwierzytelnienie powinno być umieszczone na wekslu lub przedłużku.

Dla oceny podpisów uczestników stosunku wekslowego, w tym również dla podpisu indosanta, istotne znaczenie ma uchwała składu siedmiu sędziów SN z 30 grudnia 1993 r., III CZP 146/93¹⁹. W orzeczeniu tym Sąd Najwyższy stwierdził, że podpis wystawcy weksla musi obejmować co najmniej nazwisko. Nie jest jednak konieczne, aby był on czytelny. W sytuacji, gdy jest nieczytelny powinien być złożony w formie zwykle używanej przez wystawcę. SN uznał, że nieczytelny podpis złożony w tej formie przez wystawcę wyraża jego nazwisko. Dla osób trzecich, które nie znają określonej formy podpisu wystawcy stanowi

on podstawę domniemania, że został złożony w formie zwykle używanej przez wystawcę.

Stanowisko SN jest bardzo liberalne. Z tego względu orzeczenie to zostało częściowo zakwestionowane w doktrynie, gdzie wskazano, że podpis nie może być nieczytelny. Nie musi być jednak całkowicie wyraźny. Powinien wyglądać tak, aby każdy znający nazwisko indosanta mógł je odczytać²⁰. Z powyższym poglądem należy się zgodzić. Trzeba także zaznaczyć, że mogą wystąpić trudności w ustaleniu nieprzerwanego szeregu indosów, gdy podpis indosanta jest nieczytelny. Szereg ten będzie bowiem nieprzerwany jedynie wówczas, gdy na podstawie weksla można ustalić, że określony indos został podpisany przez osobę, która w poprzednim indosie pełnym została wymieniona jako indosatariusz. Podpis indosanta musi zatem zawierać co najmniej jego nazwisko. Z uwagi na bezpieczeństwo obrotu wekslowego każdy indosatariusz powinien się domagać złożenia podpisu w formie czytelnej. Indos nie może zostać podpisany tylko samym imieniem. Niedopuszczalny jest także skrót podpisu (parafa).

W przypadku osób prawnych i jednostek organizacyjnych nie posiadających osobowości prawnej należy podać ich pełną nazwę lub firmę, jeżeli są to spółki handlowe (art. 26 § 1 k.h. w zw. z art. 5 § 1 k.h.). Nazwa (firma) może być napisana maszynowo lub odcisnięta pieczęcią. Własnoręczne muszą być natomiast podpisy osób (osoby) uprawnionych do reprezentowania tych podmiotów.

A. Indos spółki handlowej powinien być podpisany przez:

a) Wspólnika spółki jawnej uprawnionego do jej reprezentowania (art. 84

k.h. w zw. z art. 83 § 3 k.h.). W przypadku otwarcia likwidacji podpis powinien złożyć likwidator, jeżeli jest to potrzebne do ukończenia dawnych interesów (art. 132 § 1 k.h.). W sytuacji, gdy jest kilku likwidatorów, upoważnieni są oni do reprezentowania spółki łącznie, o ile czego innego nie postanowili wspólnicy lub sąd powołujący likwidatorów (art. 130 k.h.).

b) Wspólnika spółki komandytowej uprawnionego do jej reprezentowania (komplementariusza) (art. 84 k.h. w zw. z art. 83 § 3 k.h. i w zw. z art. 144 k.h.) lub jej likwidatora (likwidatorów) (art. 130 i 132 § 1 k.h. w zw. z art. 144 k.h.).

c) Zarząd spółki z o.o. (art. 198 k.h.). W przypadku zarządu wieloosobowego potrzebny będzie podpis dwóch jego członków albo jednego członka i prokurenta, chyba że umowa spółki przewiduje inne zasady jej reprezentacji (art. 199 § 1 k.h.). Po otwarciu likwidacji spółki indos powinien być podpisany przez likwidatora, jeżeli jest to potrzebne do ukończenia dawnych interesów (art. 272 k.h. w zw. z art. 271 k.h.). Do kilku likwidatorów spółki z o.o. będzie miał na podstawie art. 269 k.h. odpowiednie zastosowanie przepis art. 199 § 1 k.h.

d) Zarząd spółki akcyjnej lub jej likwidatorów na podobnych zasadach, jak w przypadku spółki z o.o. (art. 370 § 1 k.h., 450 i 452 k.h.).

e) Prokurentów lub prokurenta, jeżeli została ustanowiona prokura łączna. Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 20 października 1931 r., Rv III 1817/31 stwierdził, że w przypadku, gdy do reprezentowania spółki uprawnieni są łącznie trzej prokurenci, a weksel podpisało tylko dwóch, to podpisani prokurenci odpowiadają osobiście za zobowiązania wekslowe²¹.

B. Podpis w przypadku innych podmiotów gospodarczych:

a) W imieniu przedsiębiorstwa państwowego indos może podpisać jego dyrektor. Zastępca dyrektora lub pełnomocnik przedsiębiorstwa mogą skutecznie podpisać weksel, jeżeli mieści się to w granicach ich umocowania. Indos weksla na sumę przekraczająca 5000 zł musi być podpisany przez co najmniej dwie osoby uprawnione do reprezentowania przedsiębiorstwa państwowego, np. dyrektora i jego zastępcę (art. 50 ustawy z 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych)²². Indos może być także podpisany przez zarządcę lub likwidatora przedsiębiorstwa.

b) Za spółdzielnię indos powinien zostać podpisany przez dwóch członków zarządu lub jednego członka zarządu i pełnomocnika. W spółdzielniach o zarządzie jednoosobowym podpisy muszą być złożone przez prezesa lub dwóch pełnomocników spółdzielni (art. 54 § 1 ustawy z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze)²³. Indos może być również podpisany przez likwidatora spółdzielni.

c) W przypadku spółki cywilnej, która jak już wskazano nie ma zdolności wekslowej, indos musi być podpisany przez wspólników umocowanych do jej reprezentowania. Oznacza to w istocie, że podpisy powinny zostać złożone przez osoby uprawnione do reprezentowania wszystkich wspólników spółki cywilnej²⁴. Trzeba jednocześnie zaznaczyć, że w braku odmiennej umowy lub uchwały wspólników każdy z nich jest umocowany do reprezentowania spółki (wszystkich jej wspólników) w takich granicach, w jakich jest on uprawniony do prowadzenia jej spraw (art. 866 k.c.). Według natomiast art. 865 § 2 k.c. każdy

wspólnik może bez uprzedniej uchwały wspólników prowadzić sprawy, które nie przekraczają zakresu zwykłych czynności spółki. Oznacza to zatem, że wspólnik może reprezentować spółkę tylko w granicach zwykłego zarządu. W przypadku więc braku stosownych postanowień umowy spółki lub uchwały wspólników indos powinien być podpisany przez wszystkich wspólników spółki, gdyż w zasadzie zaciąganie zobowiązań wekslowych przekracza zakres zwykłego zarządu.

Indos może zostać także skutecznie podpisany przez przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika. Zgodnie z art. 98 k.c. pełnomocnictwo ogólne obejmuje tylko umocowanie do czynności zwykłego zarządu. Podpisywanie weksli przekracza zakres tego zarządu. Pełnomocnik powinien zatem legitymować się pełnomocnictwem szczególnym do podpisywania weksli, chyba że jest prokurentem. Pełnomocnictwo powinno zostać pod rygorem nieważności udzielone w formie pisemnej (art. 99 § 1 k.c.). Prawo wekslowe nie reguluje sposobu podpisania indosu przez przedstawiciela. Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 28 marca 1928 r., III Rw 508/28 stwierdził, że kto podpisuje weksel jako pełnomocnik, musi obok podpisu mocodawcy zamieścić swój podpis z dodatkiem wskazującym na pełnomocnictwo²⁵. Podpisanie indosu przez pełnomocnika może zatem przybrać następującą formę: „Ustępuję na zlecenie Marka Nowaka – Zbigniew Ziółkowski jako pełnomocnik Jana Kowalskiego”. W podanym przykładzie pełnomocnikiem indosanta (Jana Kowalskiego) jest Zbigniew Ziółkowski, który powinien złożyć swój własnoręczny podpis pod oświadczeniem o przeniesie-

niu praw wekslowych na indosatariusza (Marka Nowaka). Obok tego podpisu należy jednocześnie zamieścić wzmiankę określającą stosunek pełnomocnictwa. Brak powyższej wzmianki spowoduje, że odpowiedzialność wekslową poniesie pełnomocnik, a nie osoba przez niego reprezentowana. Pełnomocnik będzie także odpowiadał z weksła, jeżeli prawidłowo od strony formalnej podpisał indos nie będąc jednak do tego umocowany (art. 8 pr. weksl.). Przedstawiciel, który napisał jedynie nazwisko osoby zastąpionej dopuszcza się w istocie fałszersztwa jej podpisu. W tym przypadku nikt nie będzie ponosił odpowiedzialności wekslowej²⁶. Należy jednocześnie zaznaczyć, że ważność indosu nie zależy od legitymacji materialnej, a więc od tego, czy indosant jest rzeczywistym właścicielem weksła. W tym wypadku wystarczające będzie istnienie samej legitymacji formalnej (art. 16 ust. 1 pr. weksl.).

4. Inne składniki indosu

A. Data i miejsce indosu oraz adres

Składnikiem dodatkowym indosu może być miejsce i data jego dokonania oraz adres indosanta i indosatariusza. Według podanej daty ocenia się zdolność indosanta do czynności wekslowych. Dowód, że data ta nie odpowiada rzeczywistości obciąża osobę, która tak twierdzi. Data zamieszczona w indosie ma również znaczenie przy ocenie czy został on dokonany przed czy też po proteście (art. 20 ust. 1 pr. weksl.). Indos bez daty uzasadnia domniemanie, że został on dokonany przed upływem terminu ustanowionego dla protestu (art. 20 ust. 2 pr. weksl.). Indos po tym terminie ma jedynie skutki przelewu (art. 20 ust. 1 pr. weksl.). Data ma także znacze-

nie przy ocenie kolejności indosów. Podanie w sposób czytelny adresu indosanta powoduje powstanie obowiązku zawiadomienia (notyfikacji) indosanta o nieprzyjęciu lub o niezapłaceniu weksła (art. 45 pr. weks.). Sama wiadomość posiadacza weksła o adresie indosanta nie zobowiązuje go do zawiadomienia indosanta o powyższych okolicznościach, jeżeli na wekslu nie znajduje się czytelny adres²⁷.

B. Klauzula wekslowa

Do składników dodatkowych można także zaliczyć różnego rodzaju klauzule zamieszczone w treści indosu. Mogą to być zarówno klauzule przewidziane przez prawo wekslowe oraz klauzule, które nie wywołują skutków wekslowych. Mają one jednak znaczenie z punktu widzenia powszechnego prawa cywilnego.

Według prawa wekslowego dopuszczalne są w indosie własnościowym następujące klauzule:

a) Zwolnienie od odpowiedzialności (art. 15 ust. 1 pr. weksl.), np. „Ustępuję na zlecenie Marka Nowaka. Bez zobowiązań – Jan Kowalski”. W braku przeciwnego zastrzeżenia indosant odpowiada za przyjęcie i za zapłatę weksła. Jest on bowiem dłużnikiem wekslowym. Odpowiada wobec indosatariusza oraz późniejszych wierzycieli wekslowych (posiadaczy weksła). Indosant zamieszczając powyższą klauzulę nie poniesie odpowiedzialności wekslowej. Może on także w sposób wyraźny wykluczyć odpowiedzialność za przyjęcie („bez odpowiedzialności za przyjęcie”) lub za zapłatę weksła („bez odpowiedzialności za zapłatę”). Wyłączenie odpowiedzialności za zapłatę obejmuje również odpowiedzialność za przyjęcie. Wyłączenie odpowiedzialności zwalnia tylko te-

go indosanta, który zamieścił taką klauzulę. Jest ona skuteczna w stosunku do wszystkich posiadaczy weksla. Nie jest możliwe ograniczenie odpowiedzialności do części sumy wekslowej, gdyż byłoby to obejście przepisu art. 12 pr. weksl. o zakazie indosu częściowego²⁸.

b) Zakaz dalszego indosowania (art. 15 ust. 2 pr. weksl.) np. „Ustępuję Markowi Nowakowi, lecz nie na jego zlecenie – Jan Kowalski”. Indosant, który zabronił dalszego indosowania odpowiada wekslowo jedynie względem swojego bezpośredniego indosatariusza. Nie odpowiada natomiast wobec następnych indosatariuszy. Indosatariusz, który nabył weksel na podstawie takiego indosu może skutecznie dalej go indosować, a jego następcy nabędą pełne prawa wekslowe. W przypadku zatem, gdy A indosował weksel na B, B na C, który indosował go na D zakazując jednocześnie dalszego indosowania, to D może go skutecznie indosować na E, a E na F itd. Osoba C w tej sytuacji odpowiada wekslowo jedynie względem D. Nie będzie natomiast odpowiadała w stosunku do E i F. Wobec F odpowiadają z tego weksla A, B, D i E.

c) Zastrzeżenie, że weksel ma być przedstawiony do przyjęcia z oznaczeniem lub bez oznaczenia terminu (art. 22 ust. 4 pr. weksl.), np. „Ustępuję na zlecenie Marka Nowaka. Weksel należy przedstawić do przyjęcia do dnia 20 grudnia 1997 r. – Jak Kowalski”. Zgodnie z tym przepisem każdy indosant może zastrzec, że weksel ma być przedstawiony do przyjęcia z oznaczeniem lub bez oznaczenia terminu, chyba że wystawca zabronił przedstawienia do przyjęcia. Klauzula ta powinna być oczywiście zamieszczona obok oświadczenia

o przeniesieniu praw wekslowych i podpisana przez indosanta. Niezastosowanie się przez posiadacza weksla do tego nakazu powoduje, że traci on prawo zwrotnego poszukiwania w stosunku do indosanta, który zamieścił taką klauzulę (art. 53 ust. 3 pr. weksl.).

d) Skrócenie terminu przedstawienia do przyjęcia weksla płatnego w pewien czas po okazaniu (art. 23 ust. 3 pr. weksl.). Weksel płatny w pewien czas po okazaniu powinien być przedstawiony do przyjęcia w ciągu roku od dnia wystawienia (art. 23 ust. 1 pr. weksl.). Wystawca może oznaczyć krótszy lub dłuższy termin (art. 23 ust. 2 pr. weksl.). Indosantowi natomiast przysługuje prawo skrócenia tak terminu ustawowego, jak i oznaczonego przez wystawcę (art. 23 ust. 3 pr. weksl.)²⁹. Skutki uchybienia tego terminu określa art. 53 ust. 3 pr. weksl.

e) Zwolnienie od protestu (art. 46 pr. weksl.), np. „Ustępuję na zlecenie Marka Nowaka. Bez protestu. Toruń 20 grudnia 1996 r. – Jan Kowalski”. Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 9 listopada 1963 r., III CO 471/63 stwierdził, że przewidziane w powyższym przepisie zastrzeżenie nie wymaga odrębnego podpisu dłużnika wekslowego (wystawcy, poręczyciela, indosanta), jeżeli zostało zamieszczone w treści weksla objętej podpisem tego dłużnika, od którego pochodzi to zastrzeżenie³⁰. Zwolnienie od protestu bez wyraźnego zastrzeżenia o jaki chodzi protest oznacza zwolnienie tak od protestu z powodu nieprzyjęcia, jak i protestu z powodu niezapłacenia weksla. Zamieszczenie powyższej klauzuli przez indosanta spowoduje, że będzie on odpowiadał wekslowo mimo braku protestu. W przypadku zatem zapłacenia sumy

wekslowej nie będzie mógł wykonać zwrotnego poszukiwania względem swych poprzedników, którzy nie zwolnili od protestu. Brak protestu spowoduje bowiem wygaśnięcie ich odpowiedzialności. Klauzula ta jest skuteczna tylko wobec tego indosanta, który ją zamieścił (art. 46 ust. 2 pr. weksl.). W tym więc przypadku indosant będzie mógł dochodzić swych praw przeciwko akceptantowi (wystawcy weksła własnego) i jego poręczycielowi.

f) Wskazanie wyręczyciela, a więc tego, kto ma weksel przyjąć lub zapłacić w potrzebie (art. 55 pr. weksl.), np. „Ustępuję na zlecenie Marka Nowaka. W potrzebie u Jana Małego, Toruń, ul. Piekary 1 – Maria Kowalska”. Indosant zamieszcza powyższą klauzulę w celu zapobieżenia zwrotnemu poszukiwaniu i zaoszczędzenia przez to kosztów. Wyręczyciela może zatem wskazać jedynie indosant, który nie zwolnił się od odpowiedzialności (art. 15 pr. weksl.).

g) Udzielenie poręczenia za określonego dłużnika wekslowego (art. 31 ust. 2 pr. weksl.), np. „Ustępuję na zlecenie Marka Nowaka i poręczam za wystawcę – Jan Kowalski”. Indosant może uczestniczyć w stosunku wekslowym także jako poręczyciel. Musi to jednak wyraźnie wynikać z treści indosu, w którym udziela on jednocześnie poręczenia.

Do klauzul wekslowo obojętnych należy natomiast zaliczyć klauzulę waluty, która oznacza to, co indosant otrzymał od indosatariusza w zamian za wydany mu weksel, np. „Ustępuję na zlecenie Marka Nowaka. Walutę otrzymałem. Toruń 19 grudnia 1996 r. – Jan Kowalski”.

5. Forma indosu w obrocie międzynarodowym

W obrocie międzynarodowym formę indosu należy ocenić zgodnie z wyrażoną w art. 78 ust. 1 pr. weksl. zasadą *locus regit actum*. Forma indosu powinna być zatem zgodna z przepisami prawa wekslowego tego kraju, w którym został on podpisany. Art. 78 ust. 2 pr. weksl. dotyczy natomiast ważności późniejszych indosów, jeżeli odpowiadały one prawu kraju, w którym zostały podpisane, chociaż forma wcześniejszego indosu była nieprawidłowa ze względu na prawo kraju, w którym ten indos został podpisany. Od zasady wyrażonej w art. 78 ust. 1 pr. weksl. przepis art. 78 ust. 3 pr. weksl. przewiduje wyjątek na rzecz *lex patriae* w przypadku, gdy chodzi o obywatela polskiego. Taki obywatel, który za granicą indosował weksel w formie odpowiadającej polskiemu prawu wekslowemu odpowiada wekslowo w Polsce w stosunku do innego obywatela polskiego. W tym przypadku taki indos jest zatem skuteczny. Zasada ta będzie miała także zastosowanie, jeżeli został on dokonany na rzecz cudzoziemca i dopiero skutek obiegu wekslowego taki weksel otrzymał inny obywatel Polski.

Zgodnie z art. 79 ust. 2 pr. weksl. skutki zobowiązania indosanta określa prawo kraju, w którym indosant złożył swój podpis na wekslu. Według prawa tego kraju należy zatem ocenić odpowiedzialność indosanta oraz skutki indosu jako sposobu przeniesienia weksła i uzasadnienia legitymacji formalnej indosatariusza³¹.

Przypisy:

- ¹ St. Janczewski: *Przejście praw z weksla*, Warszawa 1970, s.1.
- ² Dz.U. 1936, Nr 37, poz. 282.
- ³ Zob. A. Szpunar: *O legitymacji formalnej wynikającej z weksla*, „Przegląd Prawa Wekslowego” 1995, nr 12, s. 4.
- ⁴ Por. J. Rosenblüth: *Prawo wekslowe i czekowe. Komentarz*, Kraków 1936, t. 1, s. 238.
- ⁵ Zob. tamże, s. 238; J. Mojak: *Obrót wierzytelnościami. Podstawowe zagadnienia prawne*, Lublin 1995, s. 155; T. Komosa: *Weksel według polskiej ustawy wekslowej z 1936 r.*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1991, nr 1–4, s. 14.
- ⁶ Por. A. Szpunar: *O indosie wekslowym*, „Przegląd Sądowy” 1991, nr 4, s. 35.
- ⁷ Zob. St. Janczewski, s. 7–8
- ⁸ Zob. Z. Radwański, J. Panowicz-Lipska: *Zobowiązania. Część szczegółowa*, Warszawa 1996, s. 311.
- ⁹ Por. A. Szpunar: *O powstaniu zobowiązania wekslowego*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1992, nr 1, s. 2.
- ¹⁰ Zob. „Przegląd Prawa Handlowego” 1996, nr 1, s. 36.
- ¹¹ Zob. „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1930, poz. 73.
- ¹² Por. A. Szpunar: *O indosie...*, j.w., s. 33.
- ¹³ Zob. A. Szpunar: *Komentarz do prawa wekslowego i prawa czekowego*, Warszawa 1994, s. 58.
- ¹⁴ Por. J. Rosenblüth: *Podręcznik prawa wekslowego*, Kraków 1938, s. 144.
- ¹⁵ Zob. OSNCP 1993, poz. 171.
- ¹⁶ Zob. OSNCP 1993, poz. 199.
- ¹⁷ Por. St. Wróblewski: *Prawo wekslowe i czekowe*, Kraków 1936, s. 93.
- ¹⁸ Zob. A. Szpunar: *Komentarz...*, j.w., s. 55.
- ¹⁹ Zob. OSNCP 1994, poz. 94.
- ²⁰ Por. A. Szpunar: *W sprawie podpisu wystawcy weksla*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1995, nr 4, s. 5.
- ²¹ Zob. „Przegląd Prawa i Administracji” 1935, poz. 308.
- ²² Zob. Dz.U. 1991, Nr 18, poz. 80 ze zm.
- ²³ Zob. Dz.U. 1995, Nr 54, poz. 288 ze zm.
- ²⁴ Por. A. Szpunar: *Zdolność wekslowa spółki cywilnej*, „Przegląd Sądowy” 1994, nr 10, s.12.
- ²⁵ Zob. „Przegląd Prawa i Administracji” 1928, poz. 248.
- ²⁶ Por. J. Rosenblüth: *Prawo wekslowe...*, j.w., s. 155.
- ²⁷ Zob. Orzeczenie SN z 10 maja 1927 r., Rw III 797/27, „Przegląd Prawa i Administracji” 1927, poz. 317.
- ²⁸ Por. A. Glasner, A. Thaler: *Prawo wekslowe i czekowe. Komentarz*, Kraków 1936 (przedruk: Wyd. „Park”, Bielsko-Biała 1992, t. 1, s. 61.
- ²⁹ Por. St. Wróblewski: j.w., s. 154.
- ³⁰ Zob. OSNCP 1964, poz. 171.
- ³¹ Zob. J. Rosenblüth: *Prawo wekslowe...*, j.w. t. 2, s. 727.